

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка О.І.Предко на дисертаційну роботу О. Л. Маскевич «Соціальна значущість християнських цінностей у функціонуванні сучасної української сім'ї», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11. – релігієзнавство

Сьогодні вплив світових глобалізаційних процесів позначається на всіх сферах людського життя, урізноманітнює його, сприяє взаємопроникненню культур, зростанню плюралізму й потребує нового бачення світу в усіх його проявах. Глобалізований світ, з одного боку, сприяє залученню людей до загальнолюдських цінностей, а з іншого – призводить до нівелізму і втрати ментально-історичних надбань людства. Це особливо важливо сьогодні, коли посилюється моральний нігілізм, егоїзм, що призводять до виникнення ціннісного вакууму і послаблення ролі духовно-моральних цінностей у регулюванні поведінки, що може призвести до дестабілізації суспільства. У пошуках шляхів виходу з кризи в суспільній свідомості вкорінюється ідея, що основним засобом її подолання є вдосконалення духовного світу людини. Тому й особливо гостро стоїть питання про вироблення у людини здатності і готовності протистояти екзистенційному вакууму. В цьому контексті особливого значення набувають християнські цінності, їх роль у формуванні української сім'ї.

Сучасна філософія, релігієзнавство репрезентують різні підходи до аналізу феноменів сім'ї, шлюбу, родини. Поряд з консервативними тлумаченнями шлюбно-родинних взаємин існують моделі, що сформувалися внаслідок певних соціальних зрушень, а також під впливом комплексу філософсько-релігієзнавчих узагальнень. Однією із таких моделей є християнська родина, в якій поєднуються традиційні та модерністські тенденції, віддзеркалюються зміни у суспільстві.

О.Л.Маскевич чітко визначає мету свого дослідження – проаналізувати роль християнських цінностей в сучасній українській сім'ї. При цьому також логічно й послідовно розкриваються основні завдання, в яких звертається увага саме на моральні та духовні характеристики означеного феномену. У

дисертаційному дослідженні авторка звертається до аналізу праць вітчизняних і зарубіжних філософів, релігієзнавців, богословів, залучає до аналізу філософсько-релігієзнавчі роботи, в яких розкриваються різні функціональні аспекти християнських цінностей в сучасній українській сім'ї. Залучення широкого масиву наукових джерел дозволило дисертантці розкрити сутність християнських цінностей, з'ясувати їх функціональні особливості, ввести до наукового обігу комплекс нових матеріалів, що, безперечно, сприяло розкриттю основної мети дослідження. Завдання роботи окреслюють широке дослідницьке поле: смислове, часове і культурне, в якому працює О.Л.Маскевич – від античності до постмодерну, від Аристотеля до С.Головащенко і П.Сауха. У дисертації належним чином подане методологічне ядро, інструментарій наукового пошуку. До того ж дисертантка, характеризуючи використані нею наукові методи, які не відірвані від контексту, зазначає, яким методологічним інструментарієм вирішувалася та чи інша наукова проблема, які питання і чому вимагали звернення саме до даного науково-дослідницького принципу.

Дослідження виділяється відповідними завданнями, структурованими тематичними рубриками, чітким підходом до визначення ключових категорій і понять, які становлять методологічну базу дисертації, прозорою системою посилань, які використовуються у тексті як вихідні авторські позиції. Поряд із загально-філософськими методами дисертантка використовує ряд методів: системний, історико-генетичний, порівняльний, структурно-функціональний, феноменологічний тощо. При цьому позиція О.Л.Маскевич ґрунтується на принципах наукової об'єктивності, позаконфесійності, толерантності, світоглядного плюралізму.

О.Л.Маскевич звертає увагу на християнське розуміння сім'ї, на зв'язок християнських цінностей з поняттям доброчинності, що уможливорює праксеологічний ракурс висвітлення проблеми. В дисертаційній роботі розглядаються різні підходи до класифікації християнських цінностей, підкреслюється, що сім'я є їх багаторівневою складовою, певною системою смислів, своєрідним «барометром» моральнісних регулятивів індивідуальних та

соціальних практик, які проявляються як у відношенні до навколишнього довкілля (природного та соціального), так і у відношеннях до «Іншого» та самого себе. Такий різноваріативний зріз осмислення уможливив розкриття соціальної значеннєвості християнських цінностей у формуванні української сім'ї, з одного боку, в контексті відносин людини з природним та соціальним світом (біблійні заповіді, християнський морально-етичний ідеал, принципи поведінки, норми і оцінки), а з іншого – в контексті особистісного ставлення людини до людини (любов як головне моральне почуття і стан, духовно-моральні цілі, мотиви, установки і ціннісні орієнтації) та в ставленні особистості до самої себе і свого внутрішнього світу (гідність, совість, свобода, прагнення до самовдосконалення: моральне самосвідомість, самооцінка, самоконтроль, саморегуляція, самовиховання, самодисципліна та ін.). Загалом, О.Л.Маскевич приходиться до висновку, що стратегічний вектор в царині формування діалогічного простору, співпраці християнських та інших конфесій у формуванні української сім'ї повинні бути націлені на пошук спільних цінностей, загальних моральних приписів.

У дисертаційній роботі авторка дослідила і на значному фактологічному матеріалі довела, що становлення християнських цінностей, їх осмислення розкривалося в працях Отців та вчителів Церкви. Заслугує на увагу залучення до розкриття теми різноманітних світоглядних парадигм. Безперечно, широкий спектр дослідницького поля вимагає здійснення міждисциплінарних дій, сенс та значення яких в межах окремої дисципліни не існує без вирішення дослідницьких завдань іншої дисципліни. Така трансдисциплінарність уможливила визначення різних інтерпретативних зрізів християнських цінностей, розкриття їх методологічних можливостей у контексті вияву морально-духовного потенціалу української сім'ї, з'ясування її смислового, аксіологічного горизонту на різних історичних етапах.

В даному дослідженні також зроблено акценти на способах включення християнських цінностей до складу моральної культури як морально-духовних регулятивів. О.Л.Маскевич підкреслює, що любов виступає підґрунтям системи

християнських цінностей, яка, виконуючи роль духовно-морального інтегратора, вибудовує перспективу для дискурсивних практик. Тому й репрезентація цінності любові в умовах конкретної соціальної дійсності відіграє важливу роль в перетворенні теоретичної моделі моральної поведінки в життєво-практичну установку.

Українській родині притаманні ознаки патріархальної традиційності та постмодерної індивідуальності. В цьому контексті є достатньо складним прогнозування подальшої еволюції української сім'ї не лише як соціально-філософського, але й релігійного явища. З огляду на колосальні проблеми, з якими стикається родина в сучасному світі загалом і в Україні зокрема (надзвичайно високий рівень розлучень, абортів, нешлюбних союзів, велика кількість покинутих батьками дітей тощо), християнська позиція в сфері родинної етики та ідеї щодо способів зміцнення сім'ї як інституту набувають особливого значення – як науково-теоретичного, так і практичного.

Авторка детально аналізує моделі сім'ї в контексті православ'я, католицизму, протестантизму, зазначаючи, що «аналіз питання модернізації соціальних доктрин православних церков щодо ролі християнських цінностей у функціонуванні сім'ї показав, що порівняно з католицизмом та протестантизмом православні церкви залишаються найбільш консервативними в питаннях про сім'ю та шлюб» (с.115).

Слід визнати вдалою та перспективною ідею дисертантки про взаємний вплив етнічного та релігійного чинника на формування української сім'ї.

Висновки дисертаційного дослідження відображають положення його новизни, що свідчить на користь його цілісності й водночас термінологічної відкритості, що, безперечно, спонукає до творчих пошуків, дискусії.

Відзначаючи безсумнівні здобутки дисертантки, все ж потрібно зауважити наступне:

1. Деякі положення дисертаційної роботи видаються дискусійними в сучасній дослідницькій літературі й уможливають, в свою чергу, наявність неоднозначних трактовок тих чи інших аспектів християнських цінностей, їх

функціональної значущості в сучасній українській сім'ї. У тексті дисертації даний контекст осмислення вирізняється викладом усталених дослідницьких установок та стереотипів без їх критичного сприйняття. Тому потребують конкретизації питання: «Які чинники сприяють позитивному впливу християнських цінностей на сучасну українську сім'ю, а які навпаки – мають негативний вплив? Яку роль виконує релігійна віра в даному процесі?»

2. Вводячи категорію «сакральне» у дисертаційне дослідження О.Л.Маскевич спирається на доробок лише тих класиків релігієзнавчої думки, котрі у своїх дослідженнях використовували дане поняття. При цьому, дисертантка, по-перше, ігнорує розбіжності, які існують у розумінні даної категорії (наприклад, у Р.Отто та М.Еліаде), а, по-друге, не звертається до тих мислителів, які піддають критиці її використання (наприклад, Е.Еванс-Прічард). Висвітлення цих нюансів, з моєї точки зору, збагатило б дисертаційне дослідження через посилення додаткової аргументації.

3. Потребують пояснення ряд тверджень дисертантки. Це, зокрема: «Специфічною ознакою християнства є розуміння страждання та мучеництва. Вони мають важливий ціннісний статус. Християнство в цьому відношенні докорінно відрізняється від буддизму, який вчить, що проти страждань слід боротися (с. 44); «Протестантизм відрізняється від православ'я та католицизму у поглядах на сімейні відносини. Поясненням цьому, на нашу думку, є зміщення акцентів на проблему відносин Бога і людини» (с. 99).

4. Загальновідомо, що нинішній стан українського суспільства є підтвердженням відомої історичної закономірності: по-перше, соціально-економічна криза досить часто призводить до різкого падіння духовності, по-друге – посилює зростання релігійності населення, намаганням у такий спосіб компенсувати духовний досвід. В дисертаційній роботі авторка цілком справедливо звертає увагу на етнічний та релігійний зв'язок у сучасній українській сім'ї. Однак виникає наступне питання: «Чим же можна пояснити зростання кількості українських прихильників сімейно-шлюбних відносин в

ісламі, хоча дана релігія не є традиційною для нас? І яке смислове навантаження в цьому контексті виконує концепт духовності?»

5. Хоча список літератури складається з багатьох авторитетних праць релігієзнавців, філософів, культурологів, соціологів, богословів, проте дисертантці варто було б взяти до уваги праці К.Кнотца, І.Леньо, О.Невмержицької А.Шептицького, присвячених християнським цінностям, їх ролі в формуванні сім'ї. Використання цих джерел збагатило б дисертаційне дослідження як у методологічному, так і в ілюстративному плані.

6. У роботі зустрічаються повтори (с.36 та 119-120, 43 та 124).

Проте висловлені зауваження не ставлять під сумнів усього позитиву, напрацьованого в дослідженні, і вони суттєво не вплинули на результати роботи. Аналіз винесеної на захист дисертації переконує в її завершеності, достатньому рівні наукової та професійної підготовленості дисертантки. Робота написана гарною літературною мовою, насичена цікавими фактами і роздумами. Наукові положення дослідження й сформульовані в ньому висновки відображають зміст дисертаційної роботи; також вони забезпечені належною теоретико-методологічною базою та достатнім обсягом емпіричного матеріалу.

В теоретичному плані результати проведеного дослідження уможливають їх методологічне використання при аналізі широкого кола феноменів філософської культури. В практичному плані основні положення і висновки дисертації можуть бути використані при розробці програм виховання молоді, під час викладання курсів з філософії, етики, релігієзнавства, культурології. Автореферат та наукові публікації у достатньому обсязі відображають зміст дисертації. Положення новизни достатньо обгрунтовані. Висновки дисертації є достовірними. Вони аргументовані принципами і методами дослідження, багатством матеріалу, переконливим викладом, фаховим філософським підходом і рівнем розгляду. Дисертація представляє собою самостійне, цілісне, завершене дослідження.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що дисертація Маскевич Олени Людвигівни «Соціальна значущість християнських цінностей у функціонуванні сучасної української сім'ї» є завершеним самостійним дослідженням, відзначається актуальністю постановки проблеми, новизною підходу та одержаних результатів, має теоретичне значення і практичну цінність. Основні положення дисертаційної роботи пройшли належну апробацію на наукових конференціях, достатньою мірою висвітлені в статтях у фахових виданнях. Представлена дисертаційна робота відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій згідно з п.п. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор, Маскевич Олена Людвигівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент,
доктор філософських наук,
професор кафедри релігієзнавства
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

О. І. Предко

О. І. Предко

[Handwritten signature]